

وَ لَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ وَ لَوْ لَا
 كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَ إِنَّهُمْ لَفِي
 شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ (110) وَ إِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُؤْفِكُنَّهُمْ
 رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (111) فَاسْتَقِمْ
 كَمَا أُمِرْتَ وَ مَنْ تَابَ مَعَكَ وَ لَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا
 تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (112) وَ لَا تَرْكُنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا
 فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ
 لَا تُنصَرُونَ (113) وَ أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَ
 زُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ
 ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ (114) وَ اصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ
 أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (115) فَلَوْ لَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ
 قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا

قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا
 أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ (116) وَمَا كَانَ رَبُّكَ
 لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلِهَا مُصْلِحُونَ (117) وَلَوْ
 شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ
 مُخْتَلِفِينَ (118) إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ
 خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ
 الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ (119) وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ
 مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي
 هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ (120) وَ
 قُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ أَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا
 عَامِلُونَ (121) وَانْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ (122) وَلِلَّهِ
 غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ

فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَ مَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

(123)

We certainly gave the book to Moses, but differences arose therein: had it not been that a word had gone forth before from thy Lord, the matter would have been decided between them, but they are in suspicious doubt concerning it. And, of a surety, to all will your Lord pay back (in full the recompense) of their deeds: for He knoweth well all that they do. Therefore stand firm (in the straight path) as thou art commanded,- thou and those who with thee turn (unto Allah); and transgress not (from the path): for He seeth well all that ye do. And incline not to those who do wrong, or the fire will touch you; and ye have no protectors other than Allah, nor shall ye be helped. And establish regular prayers at the two ends of the day and at the approaches of the night: For those things, that are good remove those that are evil: that is a remainder for the mindful. And be steadfast in patience; for verily Allah will not suffer the reward of the righteous to perish. If only there had been of the generations before you, men of righteousness who prohibited men from mischief in the earth (but there were none) except a few among them whom We saved (from harm)? But the wrong-doers pursued the enjoyment of the good things of life which were given them, and persisted in sin. Nor would thy Lord be the one to destroy the towns unjustly while their people are righteous. If thy Lord had so willed, He could have made mankind one people: but they will not cease to dispute, except those on whom thy Lord hath bestowed His mercy: and for this did He create them: and the word of thy Lord

~~~~~

shall be fulfilled: "I will fill Hell with jinns and men all together." All that we relate to thee of the stories of the messengers,- with it We make firm thy heart: in them there cometh to thee the truth, as well as an exhortation and a message of remembrance to those who believe. Say to those who do not believe: "Do what ever ye can: We shall do our part; "and wait ye! We too shall wait." To Allah do belong the unseen (secrets) of the heavens and the earth, and to Him goeth back every affair (for decision): so worship Him, and put thy trust in Him: and thy Lord is not unmindful of aught that ye do.

ہم اس سے پہلے موسیٰؑ کو بھی کتاب دے چکے ہیں اور اس کے بارے میں بھی

اختلاف کیا گیا تھا (جس طرح آج اس کتاب کے بارے میں کیا جا رہا ہے جو

تمہیں دی گئی ہے)۔ اگر تیرے رب کی طرف سے ایک بات پہلے ہی طے نہ

کردی گئی ہوتی تو ان اختلاف کرنے والوں کے درمیان کبھی کا فیصلہ چکا دیا گیا

ہوتا۔ یہ واقعہ ہے کہ یہ لوگ اس کی طرف سے شک اور خلجان میں پڑے

ہوئے ہیں۔ اور یہ بھی واقعہ ہے کہ تیرا رب انہیں ان کے اعمال کا پورا پورا

بدلہ دے کر رہے گا، یقیناً وہ ان کی سب حرکتوں سے باخبر ہے۔ پس اے نبی،

تم اور تمہارے وہ ساتھی جو (کفر و بغاوت سے ایمان و طاعت کی طرف)

پلٹ آئے ہیں، ٹھیک ٹھیک راہ راست پر ثابت قدم رہو جیسا کہ تمہیں حکم دیا

گیا ہے اور بندگی کی حد سے تجاوز نہ کرو۔ جو کچھ تم کر رہے ہو اس پر تمہارا
 رب نگاہ رکھتا ہے۔ ان ظالموں کی طرف ذرا نہ جھکنا ورنہ جہنم کی لپیٹ میں آ
 جاؤ گے اور تمہیں کوئی ایسا ولی و سرپرست نہ ملے گا جو خدا سے تمہیں بچا سکے
 اور کہیں سے تم کو مدد نہ پہنچے گی۔ اور دیکھو، نماز قائم کرو دن کے دونوں
 سروں پر اور کچھ رات گزرنے پر۔ درحقیقت نیکیاں برائیوں کو دور کر دیتی
 ہیں، یہ ایک یاد دہانی ہے ان لوگوں کے لیے جو خدا کو یاد رکھنے والے ہیں۔ اور
 صبر کر، اللہ نیکی کرنے والوں کا اجر کبھی ضائع نہیں کرتا۔ پھر کیوں نہ اُن
 قوموں میں جو تم سے پہلے گزر چکی ہیں ایسے اہل خیر موجود رہے جو لوگوں کو
 زمین میں فساد برپا کرنے سے روکتے؟ ایسے لوگ نکلے بھی تو بہت کم، جن کو
 ہم نے ان قوموں میں سے بچا لیا، ورنہ ظالم لوگ تو انہی مزدوں کے پیچھے
 پڑے رہے جن کے سامان انہیں فراوانی کے ساتھ دیے گئے تھے اور وہ مجرم
 بن کر رہے۔ تیرا رب ایسا نہیں ہے کہ بستیوں کو ناحق تباہ کر دے حالانکہ ان
 کے باشندے اصلاح کرنے والے ہوں۔ بے شک تیرا رب اگر چاہتا تو تمام

انسانوں کو ایک گروہ بنا سکتا تھا، مگر اب تو وہ مختلف طریقوں ہی پر چلتے رہیں گے اور بے راہ رویوں سے صرف وہ لوگ بچیں گے جن پر تیرے رب کی رحمت ہے اسی (آزادی انتخاب و اختیار اور امتحان) کے لیے ہی تو اس نے انہیں پیدا کیا تھا۔ اور تیرے رب کی وہ بات پوری ہو گئی جو اس نے کہی تھی کہ میں جہنم کو جنوں اور انسانوں سب سے بھر دوں گا۔ اور اے نبی، یہ پیغمبروں کے قصے جو ہم تمہیں سناتے ہیں، وہ چیزیں ہیں جن کے ذریعے سے ہم تمہارے دل کو مضبوط کرتے ہیں۔ ان کے اندر تم کو حقیقت کا علم ملا اور ایمان لانے والوں کو نصیحت اور بیداری نصیب ہوئی۔ رہے وہ لوگ جو ایمان نہیں لاتے، تو ان سے کہہ دو کہ تم اپنے طریقے پر کام کرتے رہو اور ہم اپنے طریقے پر کیے جاتے ہیں، انجام کار کا تم بھی انتظار کرو اور ہم بھی منتظر ہیں۔ آسمانوں اور زمین میں جو کچھ چھپا ہوا ہے سب اللہ کے قبضہ قدرت میں ہے اور سارا معاملہ اسی کی طرف رجوع کیا جاتا ہے پس اے نبی، تو اس کی بندگی کر

اور اسی پر بھروسہ رکھ، جو کچھ تم لوگ کر رہے ہو تیرا رب اس سے بے خبر
نہیں ہے۔

ہم इस سے پہلے مूसा کو بھی کتاب دے چکے ہیں اور उसके बारे में भी
इखतिलाफ़ किया गया था (जिस तरह आज इस किताब के बारे में
किया जा रहा है जो तुम्हें दी गई है) | अगर तेरे رب की तरफ़ से एक
बात पहले ही तय न कर दी गई होती तो उन इखतिलाफ़ करनेवालों
के दरमियान कभी का फैसला चुका दिया गया होता | यह वाक़िआ है
कि ये लोग उसकी तरफ़ से शक और खलजान में पड़े हुए हैं | और
यह भी वाक़िआ है कि तेरा رب उन्हें उनके आमाल का पूरा-पूरा बदला
देकर रहेगा, यकीनन वह उनकी सब हरकतों से बाख़बर है | پس ऐ
نबी، तुम और तुम्हारे वे साथी जो (कुفر व बगावत से ईमान व
इताअत की तरफ़) पलट आए हैं, ठीक-ठीक राहे-रास्त पर साबित
कदम रहो जैसा कि तुम्हें दिया गया है | और बन्दगी की हद से
तजावुज़ न करो | जो कुछ तुम कर रहे हो उसपर तुम्हारा رب निगाह
रखता है | इन ज़ालिमों की तरफ़ ज़रा न झुकाना वरना जहन्नम की
लपेट में आ जाओगे और तुम्हें कोई ऐसा वली व सरपरस्त न मिलेगा
जो खुदा से तुम्हें बचा सके, और कहीं से तुम को मदद न पहुँचेगी |
और देखो, नमाज़ कायम करो दिन के दोनों सिरों पर और कुछ रात
गुज़रने पर | दरहकीकत नेकियाँ बुराइयों को दूर कर देती हैं, यह एक
याददिहनी है उन लोगों के लिए जो खुदा को याद रखनेवाले हैं | और
सब्र कर, अल्लाह नेकी करनेवालों का अज़्र कभी ज़ाया नहीं करता |

~~~~~

फिर क्यों न उन क़ौम में जो तुमसे पहले गुज़र चुकी हैं ऐसे अहले-
 ख़ैर मौजूद रहे जो लोगों को ज़मीन में फ़साद बरपा करने से रोकते?
 ऐसे लोग निकले भी तो बहुत कम, जिनको हमने उन क़ौम में से बचा
 लिया, वरना ज़ालिम लोग तो उन्हीं मज़ों के पीछे पड़े रहे जिनके
 सामान उन्हें फ़रावानी के साथ दिए गए थे और वे मुजरिम बनकर रहे
 | तेरा रब ऐसा नहीं है कि बस्तियों को नाहक़ तबाह कर दे हालाँकि
 उनके बाशिन्दे इस्लाह करनेवाले हों | बेशक़ तेरा रब अगर चाहता तो
 तमाम इन्सानों को एक गरोह बना सकता था, मगर अब तो वे
 मुख्तलिफ़ तरोकों ही पर चलते रहेंगे और बेराहरवियों से सिर्फ़ वे लोग
 बचेंगे जिनपर तेरे रब की रहमत है | इसी (आज़ादी-ए-इन्तिखाब व
 इख्तियार और इमतिहान) के लिए तो उसने उन्हें पैदा किया था | और
 तेरे रब की वह बात पूरी हो गई जो उसने कही थी कि मैं जहन्नम
 को जिन्नों और इन्सानों सबसे भर दूँगा | और ऐ नबी, ये पैगम्बरों के
 किस्से जो हम तुम्हें सुनाते हैं, ये वे चीज़ें हैं जिनके ज़रीए से हम
 तुम्हारे दिल को मज़बूत करते हैं | इनके अन्दर तुमको हकीक़त का
 इल्म मिला और ईमान लानेवालों को नसीहत और बेदारी नसीब हुई |
 रहे वे लोग जो ईमान नहीं लाते, तो उनसे कह दो कि तुम अपने
 तरीक़े पर काम करते रहो और हम अपने तरीक़े पर किए जाते हैं,
 अंजामे-कार का तुम भी इन्तिज़ार करो और हम भी मुन्तज़िर हैं |
 आसमानों और ज़ीमन में जो कुछ छिपा हुआ है सब अल्लाह के
 कब्ज़ए-कुदरत, में है और सारा मामला उसी की तरफ़ रुजूअ किया
 जाता है | पास ऐ नबी, तू उसकी बन्दगी कर और उसी पर भरोसा
 रख, जो कुछ तुम लोग कर रहे हो तेरा रब उससे बेख़बर नहीं है |

~~~~~